

BEDNÁŘ, V.: Osobnosti pochované na židovském hřbitově v Hranicích

In:

Pálka, P. (ed.): Židé a Morava – XIV. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 14. listopadu 2007. Kroměříž 2008, s. 95–116

OSOBNOSTI POCHOVANÉ NA ŽIDOVSKÉM HŘBITOVĚ V HRANICÍCH

VÁCLAV BEDNÁŘ

K nejvýznamnějším historickým památkám města Hranice patří židovský hřbitov. Je jakýmsi kamenným muzeem. Dokumentuje, že v Hranicích již krátce po potlačení českého povstání proti Habsburkům v letech 1618 až 1620 existovala samostatná židovská obec. V roce 1637 získala od majitele panství Maxmiliána knížete z Ditrichštejna privilegium potvrzující její samostatnost a nezávislost na obci křesťanské. Za Ferdinanda Josefa z Ditrichštejna dosáhla v roce 1656 dalšího rozšíření svých privilegií. Příslušníci obce směli vysílat syny na studia do jiných židovských obcí a provdávat dcery i mimo panství. O tři roky později, v roce 1659, byla potvrzena úplná samostatnost židovské obce a plnoprávná účast židovských měšťanů na městských týdenních trzích, konaných v pátek.

Přesný rok založení židovského hřbitova není znám. PhDr. Miroslav Marada, který provedl v roce 2005 terénní průzkum hřbitova, vyslovil předpoklad, že hřbitov byl založen kolem roku 1635. Vycházel ze znění 9. odstavce privilegia židovské obce, vydaného 3. 11.1637 Maxmiliánem knížetem z Ditrichštejna. Český překlad původně německého textu zní: „Jejich pohřební zahradu mají oni hraničtí židi tak, jak předešle míti a užívati, a v tom místě, totiž za městem, a skrzevá to křesťanům žádný škody neb nepřiležitosti nečiníti“.¹

Urozený zakladatel židovského hřbitova umístil pohřebiště tak, aby bylo blízko nedaleké Židovské ulice a přitom křesťanské majoritě „žádný škody neb nepřiležitosti nečinilo“. Tento rozumný předpoklad přestal platit, jakmile se začalo město rozšiřovat severním a severovýchodním směrem. Podél hřbitova vedla od roku 1710 zemská silnice. Kolem ní byly stavěny nové „křesťanské“ domy. Až do objevu antibiotik bylo město Hranice často deptáno epidemiemi moru, cholery, skvrnitého tyfu, neštovic atd.

Epidemie moru Hranice postihovaly zvláště v 17. a 18. století. Město zasáhl velký mor v letních měsících roku 1624, další roku 1680 a 1715. Konkrétní původce epidemií moru ještě znám nebyl. Zvláště poslední morová rána představovala pro židovské obyvatele velké ohrožení. Nejenom vlastní nákazou. Obecné mínění tvrdilo, že mor byl na Moravu zavlečen z Polska Židy kožišníky. Židovský hřbitov, poblíž centra města a téměř v průsečíku rychle rostoucí Horní a Bělotínské ulice se stal pověstným

„trnem v oku“ křesťanské majority. Jeho špatná pověst byla umocňována faktem, že přímo proti hřbitovu existoval od roku 1691 židovský špitál s karanténní stanicí pro židovské handlíře a obchodníky z Uher a Haliče.

V 19. století morové rány vystřídal pandemií cholery. V Hranicích se cholera v podobě velké epidemie poprvé vyskytla v roce 1836. Zemřelo při ní více než 200 obyvatel města a okolí. Stejně katastrofální průběh měla epidemie v roce 1866, která byla do města zavlečena okupační pruskou armádou. Podle dobových záznamů si epidemie vyžádala 172 obětí. Ve farní kronice římskokatolického farního úřadu v Hranicích je zapsáno 158 obětí epidemie. Prvních devět zemřelých jsou pruští vojáci. Všechna jména a data narození a úmrtí těchto nešťastníků jsou známa. Na hranických katolických hřbitovech (městský hřbitov a hřbitov u Kostelíčka) se zachoval náhrobek jediné oběti cholery z roku 1866. Jde o náhrobek Beaty Ochmanové, dcery Josefa Ochmana, fojta v Černotíně a zakladatele zdejší průmyslové výroby vápna. Beata epidemii podlehla ve věku jednoho roku 11. 10. 1866.²

Při průzkumu židovského hřbitova bylo zjištěno celkem 10 náhrobků s rokem úmrtí 1866. Je pravděpodobné, že někteří z nich byli obětí epidemie cholery. Z životopisů rakouského spisovatele Jakoba Julia Davida (1859–1906), narozeného v Hranicích, je známo, že mu při epidemii zemřeli otec i matka. Těžce onemocněl také budoucí spisovatel. S následky onemocnění se musel vyrovnávat celý život. Mezi náhrobky, identifikovanými PhDr. Maradou, byl skutečně objeven náhrobek Jakoba Davida. Není však jasné, jestli je to náhrobek otce spisovatele, i když jméno i příjmení souhlasí. Podle zjištění PhDr. Marady je na náhrobku č. 1625 uveden rok úmrtí 1873.

Zrušení hřbitova z hygienických důvodů požadoval i hranický národní buditel, malíř, lékař, historik a spisovatel Josef Heřman Agapit Gallaš (1756–1840).

Od konce 80. let 19. století se problematika údajného hygienického rizika židovského hřbitova pro město Hranice stala součástí nacionálních česko-německých sporů, které vešly do historie pod názvem „boj o ovládnutí hranické radnice“. Převážná většina hranických židovských obyvatel podporovala v tomto soupeření německou stranu. Dnes je již velice obtížné odlišit, zda časté požadavky na zrušení židovského hřbitova, objevující se na stránkách místních „Hranicko-lipnických novin“ či „Hlasů z Pobečví“ na přelomu 19. a 20. století, byly opravdu vyvolány obavou z nebezpečí zavlečení infekcí do města, nebo posloužily jako záminka ke stupňování nátlaku na židovskou komunitu.

Židovská obec Hranice všem pokusům na zrušení hřbitova až do nacistické okupace s úspěchem čelila. Nejen proto, že podle judaistické tradice je pohřebiště nedotknutelným místem. Bylo vskutku obtížné hřbitov „přestěhovat“, protože se kromě Lipníku v širokém okolí nenacházel až do poslední třetiny 19. století žádný židovský hřbitov, byli zde pohřbíváni i souvěrci mající bydliště na Potštátsku, Odersku, Novojičinsku, Valaš-

skomeziříčsku i Vsetínsku a ojediněle také Židé z dalších korunních zemí rakouské monarchie, kteří zemřeli v Hranicích“.³

V 20. století se celkem třikrát vážně jednalo o zrušení hřbitova. V roce 1922 požádal o zrušení hřbitova z hygienických důvodů Okresní správu politickou v Hranicích tehdejší starosta města, sociální demokrat František Faltýnek (1879–1952). Okresní správa politická požadavek „zneutralizovala“ doporučením, aby město zřídilo nový, nekofesní hřbitov.⁴

Zdánlivě neodvratné rozhodnutí o likvidaci židovského hřbitova bylo součástí bestiálních nacistických plánů „konečného řešení židovské otázky.“ Průběh tohoto pokusu popsal pamětník nacistického běsnění JUDr. Karel Rosenbaum (1892–1972): „Aby gestapo zahladilo stopy (po židovských obyvatelích deportovaných z Hranic do Terezína a odtud na smrt – poznámka autora), zabavilo a spálilo veškerou korespondenci, při čemž shořely i plány hřbitova. Měl být zrušen, začalo se s kácením jasanů, pět z nich podřezali a při tom poškodili náhrobní kameny. Na to nařízen odvoz a prodej kamenů, ale pro nedostatek pracovních sil a pro ochabnutí německé paže k tomu nedošlo a hřbitov se uchoval skoro neporušen.“⁵

Podle svědectví JUDr. Rosenbauma pokusy likvidovat hřbitov cynicky pokračovaly i po porážce nacismu. Tentokrát z „pragmatických důvodů“. Většina židovských občanů se po holokaustu do Hranic nevrátila a prostor hřbitova na velice frekventovaném místě bouřlivě rostoucího města se jevil „nefunkční“. JUDr. Rosenbaum zhodnotil stav hřbitova v roce 1957 následovně: „Hřbitov je celkem v dobrém stavu. Kácení za okupace, nařízené Němci, prováděl František Klvač, kolář z Hranic, Stalinova třída. Slíbil, že škodu způsobenou na kamenech nahradí nebo odstraní, ale ne učinil tak. Usiluje se o zrušení hřbitova přesto, že je to hřbitov historický.“⁶

Až do počátku šedesátých let 20. století se hřbitov zachoval v poměrně intaktním stavu. Na návrh Židovské náboženské obce v Olomouci byl v roce 1963 zapsán do Státního seznamu nemovitých kulturních památek. Židovská náboženská obec si od zápisu slibovala, že se tím zkvalitní péče o údržbu hřbitova a zabezpečí jeho uchování pro budoucí generace. To se v podstatě dařilo do úmrtí soudce ve výslužbě, posledního důvěrníka židovské komunity v Hranicích JUDr. Karla Rosenbauma v roce 1972.

V období tak zvané normalizace však péče o hřbitov silně upadla, až nakonec zcela ustala. Došlo k rozbujení náletové vegetace a hřbitov se změnil v místo schůzek alkoholiků a dalších pochybných individuí. Náhrobky byly poškozovány ať již přirozenou erozí nebo vandalstvím. Pod tlakem místních správních orgánů Židovská náboženská obec v Ostravě, zodpovídající za stav hřbitova, vyslovila souhlas s vynětím hřbitova ze Státního seznamu nemovitých kulturních památek a přeměnu plochy hřbitova na městský park. V roce 1986 byl hřbitov vyňat z památkové ochranné péče za podmínky, že rekonstrukce areálu zajistí maximální pietu území, bude zachováno a do parkové úpravy vhodně zakomponováno 15 vybraných náhrobků a zbývající náhrobky zůstanou pod půlmetrovou navázkou. Průzkum hřbitova provedla v témže roce vědecká pracovnice

Židovského muzea v Praze PhDr. Hamáčková. Žlutou barvou označila přibližně 90 historicky a kulturně významných náhrobků. Její výběr však nebyl vůbec respektován. Paradoxně jen krátce před pádem komunistického režimu, v říjnu 1989, byla zahájena plošná, naprosto barbarská likvidace hřbitova. „Nejenže nebyl respektován žádný z označených náhrobků, ale všechny byly vandalsky a zcela nepietně téměř zničeny shrnutím těžkými mechanismy do tří hromad. Poškození neušel ani památník haličských utečenců z 1. světové války a hroby 28 židovských vojáků, kteří zemřeli za 1. světové války v hranických lazaretech. 13. 11. 1989 byly další likvidační práce na zásah pracovníka Krajského ústavu státní památkové péče a ochrany přírody v Olomouci PhDr. Žurka zastaveny. Likvidace však v této době již přesáhla 70 % plochy hřbitova“.⁷

Pád komunistického režimu a demokratická volba zastupitelských orgánů města po roce 1989 umožnila, že byla odmítnuta koncepce přeměny hřbitova na městský park. Bylo rozhodnuto židovský hřbitov zachránit a zrenovovat. Pro historickou a kulturní tradici Hranic šlo o šťastné a záslužné rozhodnutí, jehož význam plně docení až potomci současné generace. Navíc šlo o rozhodnutí velice odvážné, protože odčerpávalo množství finančních prostředků na projekt, který se v dané chvíli nezdál být pro fungování infrastruktury města nezbytný. Renovovaný hřbitov byl slavnostně otevřen 14. 11. 1994. Renovace ovšem nemohla nahradit nevyčísitelné škody, které byly hřbitovu tupostí komunistických představitelů města, zodpovědných v roce 1989 za demolicí, způsobeny:

„Došlo k roztříštění značného počtu pomníků, které již nemohly být umístěny zpět na hřbitovní plochu, a jejich torza zůstala rozložena podél severní zdi, mnoho dalších vykazuje větší či menší stupeň mechanického poškození. Téměř žádná z moderních stél není umístěna na původních soklech, které byly zčásti terasovitě navrženy napravo od brány, zčásti, v počtu několika desítek kusů, zůstávají neosazeny na ploše. Tyto nepřehlédnutelné jizvy tak vytvořily ze hřbitova navíc smutný pomník místa a doby, v níž pragmatický záměr získal přednost před ochranou tři a půl století staré historické památky, jedné z nemnoha, které připomínají dávno zmizelé spoluobyvatele města.“⁸

Podle mého názoru byl průzkum židovského hřbitova, který provedl PhDr. Miroslav Marada v roce 2005, velice potřebným krokem k poznání historie židovské komunity v Hranicích v 17.–20. století. Ačkoliv hranická židovská obec nepatřila ani k nejstarším, ani největším na Moravě, již dnes lze konstatovat, že řada židovských rodáků z Hranic přesáhla regionální význam a že si zaslouží, aby zůstali zachováni v paměti. Tímto záměrem jsem se řídil i při zpracování této práce. Vycházel jsem přitom z číslování hrobů použitého PhDr. Maradou. Hroby jsou určeny formou čtyřčíslic. Prvé dvě číslice odpovídají řadě náhrobků. Prvá řada, označená 01, je na jihozápadní straně hřbitovní plochy. Poslední, 36. řada, je u severovýchodní (gymnazijní) zdi hřbitova. Další dvojčíslicí udává pořadí náhrobků, soklů a torz náhrobků v řadách. Číslo 01 je nejbližší zdi, oddělující

hřbitov od silnice Hranice–Bělotín. Například hrob číslo 0710 je v sedmé řadě, zleva na desátém místě. Toto vysvětlení je pro případného návštěvníka nezbytné, protože hroby dosud nejsou nijak označeny.

Výběr osobností, jejichž krátké životopisy připojuji, vycházel z mých laických vědomostí. Uvítal bych, kdyby znalci judaismu mé poznatky v budoucnu doplnili.

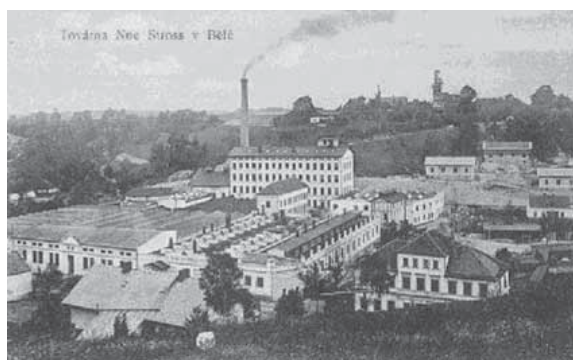
ČESTNÝ OBČAN HRANIC NOE STROSS

Návštěvníky hranického židovského hřbitova na první pohled zaujmou čtyři mohutné, tvarově shodné náhrobky v zadní části hřbitova. První zleva (číslo 2606) připomíná čestného občana Hranic, podnikatele, finančníka a dlouholetého představitele zdejší židovské obce Noe Strosse (1822 až 1897). Druhý (číslo 2607) jeho manželku Josefinu (1827 nebo 1829–1895).

Náhrobek Noe Strosse je vidět z oken hranického gymnázia. Noe Stross byl jedním z nejštědřejších mecenášů této školy. Čestným občanem Hranic byl jmenován v roce 1875. Stalo se tak poté, kdy na návrh obecního výboru bylo gymnázium ve školním roce 1874–1875 rozšířeno z nižšího na

Židovský hřbitov v Hranicích, náhrobek Noe Strosse.
Na snímku Václav Bednář.
(Foto: Martin Pjentak)

Továrna Noe Stross v Bělé

vyšší. Po ukončení školního roku se ukázalo, že nejsou peníze na další provoz školy. Dne 5. srpna 1875 věnoval Noe Stross gymnáziu dva tisíce zlatých. Dar zabezpečil fungování školy po několik měsíců, než poslal peníze erár. Tím se péče Noe Strosse o výchovu hranické inteligence nevyčerpala. Již v roce 1873 inicioval v místní židovské obci založení Nadace arcivévodkyně Gisely. Z výnosu nadace se vyplácelo celoroční stipendium jednomu „nadanému chudobnému studentovi, příslušnému do zdejší židovské obce“.

Krátce před úmrtím, 18. ledna 1897, složil Noe Stross tisíc zlatých a založil nadaci Noe a Josefíny Strossových. Ta začala fungovat po deseti letech, kdy se částka úrokem navýšila. Od roku 1908 před Vánocemi z jejího výnosu městský školský spolek nakupoval obleky chudobným žákům a žákyním obecných a měšťanských škol „bez rozdílu vyznání“.

V nacionálních bojích o ovládnutí hranické radnice stál Noe Stross na německé straně. V zakládacích listinách nadací obvykle nechybělo určení pro „německé“ studenty. Ale po roce 1918 byla tato omezení, se svolením představitelů židovské obce, odstraněna. Nadace přinášely užitek nadaným žákům z Hranic až do zabavení jmění nacisty.

Pro JUDr. Šromotu a jeho spolupracovníky z Moravské národní strany představoval Noe Stross respektovaného protivníka. Po jeho úmrtí Hranicko-lipnické noviny napsaly: „Čestný občan hranický Noe Stross, velkoobchodník, zemřel, raněn byv mrtvicí. Ač odpůrce náš, zasluhuje i od nás dobré zmínky. Byl to muž velké podnikavosti. Z učitele židovského vyšinul se na bohatého továrníka a peněžníka a byl svým souvěrcům často pomocí svého jmění a úvěru velkou podporou. Byl po léta přednostou židovské obce náboženské. Jeho vytrvalost a podnikavost obchodní měla by býti vzorem pro naše živnostníky.“

Otec Noe Strosse, Jakub Stross, jako jeden z prvních místních židů v roce 1819 požádal vrchnost o povolení žít v křesťanském domě. Začal také s manufakturní soukenickou výrobou. Později výrobu převzal Noe.

Zmodernizoval ji, rozšířil do tovární podoby a věnil do známé Hellerky, kde se stal obchodním ředitelem. Při sčítání obyvatel v roce 1869 bydlela rodina Noe Strosse v dosud stojícím domě č. p. 203, naproti kasárnám Střelce Jana Čapka. V zahradní části domu jsou dosud pozůstatky budov původní textilky. Ze čtyř synů Noe Strosse zůstal v Hranicích pouze nejmladší Gustav, který provozoval obchod s luxusním textilním zbožím v domě č. p. 112 v Jiráskově ulici. Po porážce nacistů žádaly marně o restituci domu londýnská modistka Alice Strossová společně se soukromnicí z New Yorku Luisou Hellerovou.

Se jménem textilního podnikatele Noe Strosse se setkáváme i v dalších českých a moravských městech. Zatím se však nepodařilo zjistit, zda se jedná o uvedeného hranického rodáka, nebo jen o shodu jmen. Na připojeném snímku je bývalá textilní továrna Noe Strosse v Bělé pod Bezdězem.

LOTTI SINGEROVÁ

Mezi náhrobky u severní zdi hranického židovského hřbitova lze najít malou náhrobní desku (2502). Patří Lotti Singerové (1825–1888). Byla manželkou hranického obchodníka se střížným zbožím Josefa Singera (1820–1899). V roce 1869 žili manželé a jejich děti v domě č. XIV v Židovské, nyní Janáčkově ulici. Tento dům stával vedle budovy staré hebrejské školy a synagogy a byl s ní propojen. Za nacistické okupace byl zbořen. Proluka po něm je nyní upravena jako malý pietní parčík. Později se rodina přestěhovala do domu č. 108 na Pernštejském náměstí.

Podle matriky židovské obce měli Josef a Lotti čtyři děti. Světovou proslulost získal jejich druhý syn, novinář, spisovatel a vydavatel encyklopedií v Evropě i USA Isidor Israel Singer. Narodil se v Hranicích 10. října 1859.

Více než výčet jeho aktivit napoví, že patřil k okruhu blízkých přátel klasiků francouzské literatury, laureáta Nobelovy ceny Anatola France (1844–1924) a představitele naturalismu Emila Zoly (1840–1902). Isidor Singer byl u toho, když Zola otevřeným dopisem obvinil francouzskou vládu, že zamlčuje důkazy o nevině židovského důstojníka Alfreda Dreyfuse, odsouzeného na doživotí za údajnou vlastizradu. Dopis vedl k obnově vyšetřování, rehabilitaci Dreyfuse a přiznání skutečného viníka.

Isidor Singer chodil do židovsko-německé triviální školy v Hranicích. Měl zde vynikající učitele, o kterých se ještě zmíním. Gymnázium do sexty navštěvoval v Opavě, dva poslední ročníky v Kroměříži. Patřil k nejlepším žákům. Maturoval v roce 1878 a odešel studovat filozofii a filologii na vídeňskou univerzitu. Zde se soustředil na studium jazyků. Naučil se sanskrt, arabštinu, syrštinu, arménštinu, perštinu. Ovládal také hebrejštinu, němčinu a několik dalších evropských jazyků. Přispíval do berlínských, vídeňských i pařížských novin.

Židovský hřbitov v Hranicích, náhrobek Lotti Singerové.
(Foto: Martin Pjentak)

Byl přesvědčen, že jeho životním posláním je vydávání encyklopedií. K uskutečnění tohoto zprvu mlhavého snu, měnil svá působiště. Žil v Berlíně, Vídni, Paříži, v letech 1890–1891 také v Praze a potom v Itálii.

Od roku 1895 až do smrti v roce 1939 byl v USA. Zde vydal encyklopedii, která mu zajistila trvalou úctu mezi badateli zabývajícími se židovskou problematikou. Byla to dvanáctidílná Židovská encyklopedie (The Jewish Encyklopedia). Vyšla v letech 1900 až 1909. V encyklopedické podobě se věnoval i dalším problematikám, od pojištění po německou literaturu.

V roce 1888, kdy Lotti Singerové zemřela, vydal v Paříži knihu vzpomínek pod názvem „Hrob mé matky“. Lze předpokládat, že obsahuje řadu vzácných informací o životě Židů v Hranicích. Bohužel je zatím nedostupná. Vyšla jen v hebrejštině.

Isidor Singer vydával encyklopedie a psal knihy proto, aby čelil antisemitismu a dalším xenofobiím. Byl zřejmě přesvědčen, že když se majoritní společnost seznámí s historií a zvyklostmi židovského etnika, vyschnou

prameny staleté protižidovské nenávisti. V roce 1922 svou představu institucionálně zaštitil. Založil americkou Ligu na obranu lidských práv.

Isidor Singer zemřel v roce 1939. Umíral v době, kdy se jeho životní sny zcela zhroutily. V holokaustu zahynuli jeho hraničtí i lipničtí příbuzní. Švagrová, hranická obchodnice Regina Singerová, narozená 13. března 1861, zemřela v Osvětimi 26. října 1942. V Terezíně 21. února 1943 zemřela Antonie Singerová, pravděpodobně vdova po bratru Heinrichovi. V seznamu lipnických obětí holokaustu jsou zapsáni i Julius Singer (1902), Gerta Singerová (1911) a Frank Singer (1936). Jejich příbuzenský vztah vůči Heinrichu Singerovi se mi však ověřit nepodařilo.

ABRAHAM WOLF

Při odkrývání osudů hranických židovských obyvatel nelze pominout ani Abrahama Wolfa (1803–1865). Byl spoluzakladatelem proslulé hranické likérky, která nesla i jeho jméno. Náhrobek Abrahama Wolfa se nachází na dvou místech. Sokl je čtvrtým náhrobkem ve dvacáté řadě (č.2004), náhrobní deska šestým v osmnácté řadě (č.1806) Objev soklu i náhrobku je potvrzením důležitosti práce PhDr. Marady, ale také nenávratných škod, způsobených hřbitovu při demolici v roce 1989.

Pramen bohatství rozvětvené rodiny Wolfových voněl alkoholem. Předci Abrahama Wolfa měli v nájmu hranickou panskou palírnu. Od roku 1803 to byl Benjamin Wolf, nejspíše otec Abrahama, neboť podle plánu hranického židovského hřbitova z roku 1900 byli Benjamin a Abraham pochováni ve společném hrobě. V roce 1835 odkoupili bratři Sigmund a Abraham Wolfové od tehdejšího majitele panství Františka Josefa z Ditrichštejna (1767–1854) hospodářské budovy na severní straně hranického zámku. Po renovaci tam o rok později otevřeli palírnu a výrobnu rumu, slivovice a likérů. V roce 1849 zakoupil Abraham dům č. 112 proti likérce a otevřel v něm výčep vína. Dům č. 112 patřil rodině Wolfových do roku 1867. Posledním židovským majitelem likérky byl Oskar Wolf (1878–1942). Zavraždili ho nacisté v Osvětimi. Za německé okupace začala likérka skomírat, definitivně zanikla po požáru v roce 1958.

Abraham Wolf byl dvakrát ženatý. Prvá manželka se jmenovala Lea a její památku možná připomíná náhrobek č. 3202. Bohužel data narození a úmrtí nejsou na stéle uvedena. Abraham měl s Leou tři syny a jednu dceru. Nejstarší syn Leopold (1833) odešel do Vídně a tam se stal podnikatelem. Firmu převzal nejmladší Bernard Wolf (1841–1903), i když to původně přáním otce nebylo. Abraham za pokračovatele vybral druhorozeného Maxmiliána (28. 3. 1840 Hranice – 23. 3. 1886 Vídeň). Když ale poznal, že Max má výjimečné hudební nadání, dal ho raději studovat kompozici u uznávaných hudebních pedagogů A. B. Marxe a Otty Dessaua. Hudební historici Maxe řadí mezi „menší mistry“ zlaté éry vídeňské operety. Připouštějí, že do elitní skupiny Johanna Strausse mlad-

šího a Franze Lehára se nepropracoval jen v důsledku předčasné smrti. Max virtuózně ovládal hru na klavír. V Berlíně ho prý slyšel koncertovat generál Helmut von Moltke (1800–1891), strůjce vítězství pruské armády ve válkách s Dánskem (1864), Rakouskem (1866) a Francií (1871) a pln nadšení z jeho bravurní hry ho požádal, aby složil pochod, který by „mé chlapce naplňoval ohněm.“

Druhou manželkou Abrahama byla Antonie (Toni), narozená v roce 1825. S ní měl Abraham syny Wilhelma (1851), Sigmunda (1856) a Adolfa (1859) a dcery Luisu (1852) a Marii (1853). Všichni synové z tohoto manželství odešli do Vídně a stali se továrníky. Při sčítání obyvatel v roce 1869 bydlela vdova Antonie s dětmi v domě č. 117 v Jiráskově ulici.

Židovský hřbitov v Hranicích, náhrobek Abrahama Wolfa.
(Foto: Martin Pjentak)

ŽIDOVŠTÍ UČITELÉ

Na židovském hřbitově v Hranicích jsou uloženy ostatky několika židovských učitelů.

Náhrobek posledního učitele německé židovské školy Bertholda Thorže (č. 3102) se nachází blízko zadní – „gymnaziální“ – zdi hřbitova. Je v tom kus symboliky. Nemálo žáků Bertholda Thorže totiž úspěšně absolvovalo hranické gymnázium.

Berthold Thorž se narodil i zemřel v Hranicích (8. 11. 1861–5. 12. 1941). Ředitelem německé židovské školy byl od roku 1892 do jejího zrušení v roce 1919. Byl jedním z posledních Židů, kterým bylo dopřáno spočinout v rodné hroudě. Kronika úmrtí hranické židovské obce, vedená do června 1942, zaznamenává po úmrtí Bertholda Thorže jen osm dalších jmen. Spolu s Bertholdem Thoržem měl 7. 12. 1941 symbolický pohřeb Julius Fried, narozený 3. 10. 1888, který zemřel už 5. 11. 1941 v koncentračním táboře Mauthausen. Dlouholetý ředitel Hellerovy textilky Sigmund Pollak, narozený v Hranicích 7. 12. 1872, zemřel v židovské nemocnici v Ostravě 5. 3. 1942 a v rodných Hranicích byl pochován o čtyři dny později. Dne 17. března 1942 měl pohřeb drahotušský obchodník Josef Kohn. Zemřel v koncentračním táboře „in Auschwitz“, tedy v Osvětimi. Příjmení posledního ze zapsaných jsem přečíst neuměl. Jako by se ruka zapisovatele chvěla hrůzou. Chybí i přesné datum pohřbu. Jakýsi Theodor byl pochován v červnu 1942, krátce před vystěhováním Židů z Hranic. Zemřel v koncentračním táboře Flossenbürg.

Historie hranické židovské školy je známa od roku 1770. Učitelem byl tehdy Gerson Morgenstern. Škola byla nejprve jednotřídní, později trojtřídní. Při průzkumu PhDr. Marady byly objeveny náhrobky těchto učitelů:

Salomon Hessinger (1820–1900), spolu s manželkou Terezíí (Rési) (1827–1903) odpočívají pod náhrobky č. 3325 a 3324. Až ke „gymnaziální“ zdi destrukce v roce 1989 nepostoupila. Náhrobky jsou nejspíš nad hroby pochovaných. Hessinger dlouhá léta učil příslušníky místní židovské obce, ale také další zájemce, hebrejštinu. S Rési měl dva syny a dceru Julii (1861–1928). Julie se neprovdala a zemřela v Hranicích. Oba synové trpěli tuberkulózou. Starší JUDr. Moritz Hessinger (1857–1902), redaktor vídeňských prestižních novin Neues Wiener Tagblatt, se léčil v tehdejších lázních Rožnov pod Radhoštěm a zde, v průběhu léčebného pobytu, 17. července 1902 zemřel. Mladší Isidor (1866–1898), finanční tajemník, zemřel ve Vídni. Nad dvojhrobem č. 2809 je vztyčen náhrobek Abrahama Hansela (zemřel 1864), vrchního učitele školy v letech 1855–1864, a jeho manželky Josefiny (1817–1899). V šedesátých letech 19. století byla v kasárnách gen. Zahálky umístěna Dělostřelecká akademie. Hansel budoucí důstojníky habsburského dělostřelectva vyučoval francouzštinu.

V roce 1781 byla dekretem císaře Josefa II. Židům povolena návštěva všech druhů veřejných škol včetně univerzit. Současně jim bylo nařízeno vést smlouvy, účty a obchodní knihy v němčině. Dřívější židovské

Židovský hřbitov v Hranicích, náhrobek Bertholda Thorže.
(Foto: Martin Pjentak)

Židovský hřbitov v Hranicích, náhrobek Salomona Hessingera.
(Foto: Martin Pjentak)

školy byly nahrazeny tzv. normálními židovskými školami s vyučovacím jazykem německým a povinnou výukou matematiky, zeměpisu a etiky. Dekret podnítil germanizaci Židů a vyvolal přebytek židovské inteligence. Židovská inteligence z Hranic houfně odcházela do Ostravy, Brna a Prahy, ale také do Vídně, Paříže či za oceán.

RABÍNI

Zcela výjimečnou roli v životě židovské komunity po staletí sehrávali rabíni. Až do poloviny 18. století byla mocenská pozice rabínů v židovských obcích neotřesitelná. Začala být podlamována v době osvícenství. Zvnějšku tlakem státních orgánů, v habsburské monarchii zejména nařízením císaře Josefa II., zevnitř Židovstva dvěma navzájem protikladnými duchovními proudy. U západních Židů haskalo (hebrejsky vzdělanost), úsilím o překonání izolace v ghettech, snahou o rozšíření nenáboženského vzdělávání a zapojení do společenského a politického života země,

kde Židé žili. Zakladatelem haskaly byl německý židovský filozof a politik Moses Mendelsson (1729–1786). U východních Židů chasidstvím (z hebrejského zbožný, milosrdný), náboženským hnutím, které bylo reakcí na neschopnost rabínů zabránit zdecimování ukrajinských židovských obcí hejtmanem Bohdanem Chmelnickým. U chasidů se místo oficiálních rituálů a obtížných talmudických disputací rozšířily bohoslužby prostoupené písněmi a tanci, úsměvnými historkami a humorem.

Morava byla do roku 1918 z hlediska života Židů zcela unikátní zemí. Byla jediným územím Evropy, kde i po ataku osvícenství zůstaly zachovány autonomní židovské obce. V roce 1918 jich bylo celkem 27 a Hranice byly jednou z nich. V obcích byli povinně registrováni i ti Židé, kteří žili ve vsích a městech v okolí.

Obraťme nyní pozornost k prvému z hranických rabínských hrobů. Podle názoru Dr. Michaela Duschinského (rabína z Izraele), který navštívil hřbitov 13. června 2000, je shodou okolností náhrobkem rabína nejstarší zachovaný náhrobek hřbitova. Jde o náhrobní kámen č. 2417. Označuje dvojhrob manželů Jakoba (Jekla) a Chany Feitlových z roku 1684 nebo 1685. Dr. Duschinski nápis na náhrobku přeložil následovně: „Zde jsou pohřbeni čestný muž a zbožný rabín pan Jekl, syn váženého pana Natana Feitla, blahé paměti a jeho žena Chana, dcera váženého pana MJ, blahé paměti. Roku 445 zkráceného letopočtu. Budiž jejich duše přijaty do svazku věčného života.“

Předpoklad, že Jakub (Jekl) byl rabínem, zakládá Dr. Duschinski na zkratce HRR v druhém řádku nápisu. Zkratka znamená rabín. Nutně ale nemusí vypovídat o tom, že Jakub skutečně funkci rabína zastával. Mohl být jen osobou mimořádně vzdělanou v Tóře a Talmudu. Pozornost si dále zaslouží zkratka MJ. Dr. Duschinski předpokládal, že otec Chany byl ve své době osobností natolik známou, že jeho jméno nebylo nezbytné vypisovat. Dnes je však zkratka nerozluštitelná

Náhrobní kámen rabína Hermanna Reinigera (někdy uváděného i jako Reinniger) nese číslo 2914. Je jedním z nejzachovalejších náhrobků židovského hřbitova. Nejspíše proto, že stojí v jeho zadní, nepoškozené části.

Herrman Reiniger (1819 nebo 1820–1897) byl synem proslulého rabína Isaiase Reinigera (1782–1857). Isaias zastával funkci hranického rabína v letech 1840–1857. 25. února 1857 v Hranicích zemřel. V seznamu hrobů hranického židovského hřbitova z roku 1900 hrob Isaiase Reinigera chybí. Je pravděpodobné, že byl pochován v rodné Strážnici, kde později žili i jeho potomci.

V životních osudech Isaiase se odrazily názorové střety mezi ortodoxním výkladem judaismu a reformismem. Isaias byl považován za veselého a bodrého člověka, což na prvý pohled ostře kontrastovalo s jeho archaickým vzhledem. Byl vášnivým odpůrcem jakýchkoliv snah o modernizaci judaismu. Jeho životní filozofie vyplývala z předchozího vzdělání. Studoval na ješivě Wolfa Boskowitze v maďarském Bonyhádu a později u nejslavnějšího odpůrce haskaly, bratislavského mudrce rabína Mosese

Židovský hřbitov v Hranicích, náhrobek Herrmana Reinigera.
(Foto: Martin Pjentak)

Chatama Sofera (1736–1839). Sofer byl rabínem v Bratislavě od roku 1806 až do konce života. Založil zde ješivu, která se stala teoretickou základnou evropského ortodoxního judaismu. Nekompromisně vystupoval proti všem pokusům o úlevy ve výkladu židovských zákonů a mravních norem. Byl přesvědčen, že modernizace povede k rozložení tisícileté jednoty a solidarity Židovstva a stejně nezabrání antisemitismu. Isaiasovi vystavil po ukončení studií jako výjimečnému posluchači zvláštní doporučení. A to již něco znamenalo.

Podle encyklopedických údajů byl Herrman prostřední ze tří synů Isaiase. Starší Jakob byl také rabínem. Působil na Slovensku v Moravském Svätém Jánu. Mladší Josef zastával funkci starosty židovské obce ve Strážnici.

Herrman Reiniger byl správcem hranického rabinátu v letech 1887–92. Potom byl ustanoven rabínem v Bučovicích, kde podle některých archivních dokumentů zemřel. S manželkou Marií (1829) měl dceru Annu a tři syny. O nejstarším Isidorovi (1863) žádné informace nemám. Oba další kráčeli v rodinných rabínských stopách. Dr. Adolf Reiniger (1865) byl rabínem ve Vídni, Dr. Salomon Reiniger (1869) v Dolních Kounicích.

Herrmanův tatínek, nesmlouvavý judaistický tradicionalista rabín Isaias, mi připravil překvapení při studiu materiálů sčítání obyvatel v roce 1869. Spolu s rodinou Herrmana v budově židovské radnice bydlela i vdova po Isaiasovi Hani (1817) a její dva synové: Moses (1855) a Aron Adolf (1856).

Zopakujme si, že Isaias zemřel 25. 2. 1857 ve věku 75 let. Plodil opravdu starý pán se svou o 35 let mladší manželkou děti i po sedmdesátce? Nebo sčítací komisaři zapomněli na jednoho syna, který se jmenoval jako tatínek a zemřel před rokem 1869?

Z hranické komunity pocházeli také rabíni, kteří se pokoušeli judaismus reformovat.

Pod náhrobkem č. 3107 je pochován Ješava Chorin, pravděpodobně otec Aarona Chorina (Chorinera), rabína, který je považován za jednoho ze zakladatelů reformního a emancipačního hnutí Židů v Uhersku.

Aaron Chorin se narodil v Hranicích 3. srpna 1766, zemřel 24. srpna 1844 v Aradu. Od 14 let studoval na ješivách. Nejprve v Mattersdorfu v Burgenlandu (Rakousko), odkud byl jako vynikající posluchač po dvou letech vyslán do Prahy. V hlavním městě českého království se učil na ješivě zemského rabína Ezechiela Landaua (1713–1793). Landau, vrchní pražský rabín od roku 1755, byl prvním nesmiřitelným odpůrcem haskaly v monarchii. Nevím, proč se Aaron Chorin svému slavnému školiteli myšlenkově odcizil. Postupně totiž přešel na zcela opačnou stranu pomyslné barikády.

V jeho životopise je nejasností více. Dne 26. prosince 1783 se údajně oženil. Bůh Židům přikázal, aby se množili. Mají tedy povinnost uzavírat manželství a plodit děti. Celibát není doporučován ani těm, kteří se rozhodli zasvětit život studiu Tóry a Talmudu. Teoreticky mohl chlapec vstou-

pit do manželství po obřadu „bar micva“ ve věku 13 let. Za vhodné se však už koncem 18. století považovalo, aby se hoch neoženil dříve než v 18 letech. Chorinovi bylo, pokud jsou životopisné údaje správné, v den sňatku jen pár měsíců po 17. narozeninách. Navíc se, navzdory předchozímu vzdělání, vrátil do Hranic a věnoval obchodu. Teprve když se ukázalo, že se mu v „handlu“ moc nedaří, přijal na podzim roku 1789 místo rabína v Aradu. V Aradu potom zůstal až do své smrti a přeměnil místní synagogu v centrum reformního hnutí. Jeho cílem bylo v duchu reform císaře Josefa II. včlenit Židy do maďarského hospodářského, kulturního a politického života a přitom zachovat jejich náboženskou výlučnost a osobitost.

Toto úsilí ovšem nemohlo být majoritní společností přijímáno s nadšením. V uherské agrární společnosti představovali Židé, nakupující díky emancipaci půdu, nebezpečného narušitele polofeudálních zvyklostí. Jen nejosvícenější představitelé domácí šlechty osvobození Židů z ohrazení v ghettech podporovali.

Začátek protihabsburského povstání byl také počátkem protizidovských násilností. V Bratislavě k nim došlo na jaře roku 1848. Místní obyvatelé vyháněli Židy, usazené již v „křesťanských“ domech a nutili je k návratu do ghetta. K ještě horším událostem došlo ve „venkovských“ městech Uherska, třeba v Novom Meste nad Váhom. Tím spíše udivuje, že maďarští Židé v hojném počtu vstupovali do povstalecké armády Lájose Kossuta (1802–1894). Například v Pešti tvořili celou jednu třetinu dobrovolnické divize, která se se zbraněmi v rukou vydala v ústřety intervenčním jednotkám Chorvatů v habsburských službách.

V těchto bojích padl mimo jiné Moses Bruck, jeden z nejvášnivějších obhájců reformního hnutí a spoluvůrce moderních výkladů judaismu. Bruck se narodil v roce 1812 v obchodnické rodině v Hranicích (podle některých údajů v Přerově) a v roce 1849 padl jako honvédský důstojník u Hód-Mező-Vásarhely. Byl se všemi vojenskými poctami pohřben na tamním židovském hřbitově. Uvědomuji si, že informací o životních osudech Mosese Brucka tematiku židovského hřbitova v Hranicích poněkud překračuji. Považoval jsem však za podstatné tento postřeh uvést, aby doplnil údaje o názorových pnutích uvnitř židovské komunity v Hranicích.

Pokus o destrukci hranického židovského hřbitova v roce 1989 pravděpodobně postihl i další náhrobky rabínů a členů jejich rodin. Vím o jednom náhrobku, který byl tehdy zničen. Šlo o náhrobek Sáry, manželky posledního hranického rabína prof. Dr. Jakoba Rabbinowicze (1863–1947).

Podle matriky úmrtí hranické židovské obce zemřela paní Sára Rabbinowiczová 9. září 1933 ve věku 67 let. Na zdejším hřbitově byla pohřbena o dva dny později. Sára, rozená Friedmannová, se narodila 10. listopadu 1866 ve Vídni. Rabínští manželé měli jediného syna Alexandra. Narodil se v Hranicích 2. října 1895.

Dr. Jakob Rabbinowicz byl ustanoven rabínem pro okres Hranice a Valašské Meziříčí se sídlem v Hranicích 1. listopadu 1894. Alexander byl

tedy zplozen krátce po nástupu otce do funkce. Je to jakési dobrozdání pro klima a atmosféru v Hranicích. Od roku 1889 totiž Rabbinowicz působil jako rabín v Rakovníku a manželé byli několik let bezdětní.

Funkci hranického rabína vykonával Rabbinowicz do konce roku 1935. Smrt manželky zřejmě ovlivnila jeho rozhodnutí, aby v penzijním věku město opustil. Začátkem roku 1937 se vystěhoval za synem Alexandrem do tehdejší Palestiny. Unikl tak smrtonosnému nacistickému běsnění. V matrice hranické židovské obce je uvedeno, že Alexander Rabbinowicz na základě vystěhování z ČSR nabyl dnem 6. července 1941 palestinské státní občanství. PhDr. Bohumír Indra v roce 1979 napsal, že otec se synem žili v Palestině v obci Rišon le Zion (První v Siónu), kde Dr. Jakob Rabbinowicz v roce 1947 také zemřel.

Alexander Rabbinowicz, absolvent hranického gymnázia v roce 1913, byl po roce 1945 v písemném styku s tehdejším důvěrníkem židovské náboženské obce v Hranicích Dr. Karlem Rosenbaumem. Mé pokusy nalézt cestou českého zastupitelského úřadu v Izraeli stopy po rodině Alexandra Rabbinowicze, případně informace o hrobu Dr. Jakoba Rabbinowicze, byly neúspěšné.

Předpokládám, že rabínským náhrobkem je i náhrobek Moritze Deutsche č. 1626. Zcela jistě to však není. Dr. Moritz Deutsch se narodil v roce 1836. Byl potomkem místního rabína Mosese Arona Deutsche, který zemřel v Hranicích za nevyjasněných okolností 25. září 1799 ve věku 47 let. Moritz Deutsch byl hranickým rabínem v letech 1867–1887. Z Hranic odešel do Vídně. Podle zjištění PhDr. Marady je na náhrobku uvedeno, že Moritz Deusch zemřel v roce 1889. Matrika židovské obce však zaznamenává, že rabín Moritz Deutsch zemřel v Hranicích až v roce 1897. Při návštěvě císaře Františka Josefa I. v červnu 1880 Deutsch přivítal panovníka jménem samosprávné židovské obce Hranice před synagogou pod drahocenným slavnostním baldachýnem.

Se ženou Karolinou (1845) měl Moritz syny Jakoba (1865), Wilhelma (1869), Friedricha (1873) a dceru Selmu (1875). Jakob a Friedrich odešli na vysokoškolská studia do Vídně a již se do Hranic nevrátili. Wilhelm pravděpodobně zemřel ještě v dětském věku. O Selmě zápis v matrice laonicky uvádí, že se v Hranicích provdala.

Náhrobky č. 1915 a 1916 připomínají obchodnický pár Cecilii a Davida Morgensternovy (1828–1904). Jejich syn Dr. Adam Abraham Morgenstern se narodil v Hranicích 1. července 1869. V rodném městě absolvoval gymnázium a potom studoval judaistiku a teologii na univerzitách ve Vratislavi, Tübingenu a Berlíně. Stal se rabínem a působil nejprve v západomoravské Jemnici a později v Litoměřicích.

Dr. Moritz Deutsch, stejně jako Dr. Abraham Morgenstern, je autorem významných judaistických studií. Literární práce Dr. Deutsche vyšly v 60. letech 19. století v Plzni a Praze. S jedinou výjimkou. V roce 1879 vydal Deutsch v Hranicích německy adorační spis k 25. výročí sňatku Františka Josefa I. s dosud populární Alžbětou, přezdívanou Sisi. Bylo by jistě ve-

lice zajímavé přečíst si tuto oslavnou tirádu dnes, kdy historie podhali-la nejedno tajemství z manželské ložnice romantické bavorské princezny a pedantického, nudného úředníka ve slavnostním rouchu pomazaného vládce nad střední Evropou.

RODINA PEKAŘE SCHLESINGERA

Pod náhrobky číslo 3005 a 3506 odpočívají Hanni a Betti Schlesingerovy, manželky pekaře, obchodníka a dlouholetého starosty samosprávné hranické židovské obce.

Salomon Schlesinger se narodil 28. května 1836. Jak napovídá jeho příjmení, pocházel ze Slezska. Rovněž matrika židovské obce uvádí místo narození hodně obecně: „Slezsko.“ Domovské právo v Hranicích obdržel v roce 1858. V té době už byl majitelem proslulého pekařství a obchodu. Při sčítání obyvatel v roce 1910 žil Salomon v bytě č. 1 v domě č. p. 2 na dnešním Pernštejnském náměstí s třetí manželkou Netti, narozenou 30. března 1862 v Holešově. Netti do Hranic přišla, aby se provdala za dvojnásobného vdovce v roce 1909. Jejich manželské štěstí trvalo jen tři roky. Už 11. července 1912 Salomon Schlesinger zemřel a Netti se vrátila do rodného Holešova.

V roce 1910 byl Salomon již důchodcem a plně se věnoval politice. Zastával funkci starosty samosprávné židovské obce Hranice. Pekařství a obchod řídili jeho synové Felix (narozený 10. 4. 1870) a Adolf (narozený 10. 3. 1868). Felix s manželkou Ernou (1876), dvěma dcerami a křesťanskou pomocnicí v domácnosti Amalií Solanskou (1888) z Černotína bydleli v bytě č. 2 stejného domu. Nutno však podotknout, že rodina Schlesingerových vlastnila na Pernštejnském náměstí celkem čtyři domy: č. p. 2, 3, 737 a dnes již neexistující dům č. p. 736. Adolf bydlel v bytě č. 3. S manželkou Malvínou (1879) měl syna Bedřicha (Fritze), narozeného v roce 1900, a Horsta (1907). V roce 1915 byl Adolf zvolen starostou hranické židovské obce. Funkci, kterou dříve zastával jeho otec, vykonával až do sloučení obou městských částí v roce 1919. Zemřel v Hranicích 29. srpna 1931. Jeho náhrobek se nezachoval.

Malvína zemřela při holokaustu. Dne 22. června 1942 byla deportována z Hranic do Olomouce, odtud byla o čtyři dny později odtransportována do Terezína a již 1. září 1942 byla zavražděna v Rassiku–Jagala. Stejně hrůzně zemřeli také členové rodiny posledního předválečného majitele pekařství. Bedřich, syn Malvíny a Adolfa, narozený v Hranicích 8. února 1900, byl 16. října 1944 zavražděn v plynové komoře v Osvětimi spolu s ženou Editou (1907) a dvanáctiletou dcerkou Grétou.

Vraťme se nyní k náhrobkům Hanni a Betti Schlesingerové. Hanni zemřela velice mladá, v 26 letech. Podle matriky žila v letech 1850–1876.

Krátce po úmrtí Hanni se Salomon oženil s Betti (1853). Po jejím úmrtí nechal zarmoucený vdovec upéct a rozdat chudobným Hranic bez ohle-

du na náboženské vyznání 50 pecnů chleba. Městská rada „křesťanských“ Hranic mu za to do zápisů z jednání zaprotokolovala dík.

Pekařské řemeslo Schlesingerové sáli s mateřským mlékem. Z Hranic svůj um šířili do okolí. Efraim Schlessinger (1840), nejspíš mladší bratr Salomona, provozoval pekařství v Prostějově, Abraham (1851) ve Vídni, další Schlessingerové našli uplatnění v Rožnově pod Radhoštěm. Nejstarší syn Salomona Gustav (1866) se odstěhoval do Ostravy a také zde provozoval úspěšné pekařství. Blízkost hranic s Polskem umožnila jeho potomkům, aby po nástupu nacistů emigrovali a zapojili se do protinacistického odboje. Relativně šťastnější byl Oskar (1910), který se přes Rumunsko a Balkán dostal do Palestiny a odtud do Anglie. Byl příslušníkem Československé obrněné brigády a zúčastnil se bojů u Dunkerque. Vladimír (1919) přešel polsko-sovětské hranice v nešťastném období „přátelství na věčné časy“ mezi Stalinem a Hitlerem. Pro ilegální přechod hranic byl poslán do gulagu. Po čtyřech letech utrpení ho zachránil vznik československé jednotky v SSSR. Prošel bojovou cestu Svobodovy skupiny od Buzuluku až na Slovensko, kde byl v bojích o Malou Fatru těžce raněn.

OSKAR KAFKA

Velkým překvapením průzkumu PhDr. Marady byl objev zachovalého kamenného náhrobku č. 1425. Připomíná tragický osud Oskara Kafky (1884–1901), bratrance světově proslulého pražského spisovatele Franze Kafky. Již před provedením průzkumu hřbitova nebylo tajemstvím, že Oskar Kafka spáchal 15. 9. 1901 v Hranicích sebevraždu. Dobrovolně ukončil svůj život, když neuspěl při pokusu o vykonání přestupové zkoušky z pěší kadetní školy v Praze na jízdní kadetku v Hranicích. Bylo známo i místo tragické události. „Zögling“ pražské kadetní školy pro pěchotu se zastřelil v domě č. 187. Byl to zájezdní hostinec paní Blaschkeové v bezprostřední blízkosti likérky židovského majitele Leopolda Fischera mladšího, o jejichž osudech jsem informoval ve Sborníku konference „Židé a Morava“ v roce 2006. V současnosti na tomto místě na ulici Československé armády stojí kasino „Bonver“ a tragédii připomíná jen komín bývalé likérky, který nebyl zbořen, aby neutrpělo letité hnízdění čapí rodinky.

Oskar byl synem Filipa Kafky (1847–1914), staršího bratra Hermanna, otce spisovatele Franze Kafky. Rodina žila v Kolíně, kde se Filip oženil s vdovou Klárou Poláčkovou, rozenou Hammerschagovou (1847–1908). Filip měl s Klárou sedm dětí. Šest synů a dceru Irenu. Pro spisovatele Franze Kafku byl Filip zářným protipólem soustavně mentorujícího nerudného otce. Strýc překypoval zdravím a pohodou. S početnou rodinou jednal láskyplně a kamarádsky. Okolí oslňoval vytříbeným vkusem. Okouzloval vyleštěnými lakýrkami, vkusným prvotřídním oblečením s nezbytnou bílou květinou v knoflíkové dírci. Byl prototypem úspěšného

židovského podnikatele období liberalismu habsburské monarchie v poslední čtvrtině 19. století. V registru obchodu a řemesel Kolína je názorně dokumentován jeho vzestup. V roce 1881 měl licenci na prodej klobouků, v roce 1889 byl velkoobchodníkem s přepychovým zbožím, o rok později obchodoval také s klenoty a luxusním prádlem, lany a ropnými produkty.

Vše zdánlivě přálo úspěšnému začlenění dětí Filipa a Kláry do blahobytných společenských kruhů. Přesto byl jejich život dobrodružný a dramatický a poskytl bohaté inspirační zřídlo pro Franze Kafku.

Oskar nastoupil v patnácti letech do pěší kadetky v Praze. Stalo se tak v roce 1899. Pro citlivého židovského chlapce to nic dobrého nevěstilo. Na jaře roku 1899 byla v Polné nalezena zavražděná „křesťanská“ dívka. Již za několik dnů začaly české tiskoviny vytrubovat, že „všechn lid označoval za pachatele izraelitu Hilsnera“.⁹

Čechy i Morava a zvláště Praha se staly nenávisným protižidovským kotlem. T. G. Masaryk, který patřil k několika střízlivě uvažujícím lidem a požadoval předložení důkazů, byl českými „vlastenci“ tak nenávisně napadán, že uvažoval o emigraci. Je pravděpodobné, že pro Oskara se ovzduší v pražské erární internátní škole stalo „nedýchacelným“. Ale v Hranicích, kde možná očekával tolerantnější zátíší, se právě 15. 9. 1901 konaly oddělené zápisy do českých a německých škol. Téměř proti oknům ubytovacího hostince paní Blaschkeové, před budovou německé normální školy Na Motošíně probíhaly potyčky mezi českými a německými nacionalisty.

Policejní zpráva o sebevraždě je lakonická. Spokojuje se konstatováním, že smrt Oskara nastala sebevraždou zastřelením. V Hranicích na sebevraždy „zöglingů“ byli zvyklí. Krátce před Oskarem se zastřelil chovanec 4. ročníku vyšší vojenské reálky Richard hrabě Boss-Waldek. Příčinou jeho zoufalého činu byly údajně finanční potíže. Nebylo zvykem případy sebevražd podrobněji zkoumat. Patřily k dobovému koloritu chovanců internátních vojenských škol.

Spekulovat můžeme jen o příčinách, proč byl Oskar pochován daleko od rodiny v Hranicích. Nejspíše hrála hlavní roli nemožnost rychlého převozu těla do Kolína. Oskar je tedy pochován v Hranicích a jeho náhrobek začíná být v hledáčku „kafkologů“.

Určitým zklamáním průzkumu PhDr. Marady bylo, že nebyl objeven náhrobek Julia Freuda, mladšího bratra zakladatele psychoanalýzy. O faktu, že Julius Freud (1856–1858) byl na hranickém židovském hřbitově pochován, informoval v roce 1983 brněnský badatel MUDr. et PhDr. Josef Sajner.¹⁰

Náhrobek Julia Freuda není uváděn ani v Seznamu hrobů hranického židovského hřbitova z roku 1900, který PhDr. Marada rovněž posuzoval.¹¹

Jestli bratr Sigmunda Freuda skutečně byl na židovském hřbitově v Hranicích pochován proto zůstává i nadále hádankou.

Procházka po hranickém židovském hřbitově pobízí k pokračování jeho zkoumání. Náhrobky pochovaných jsou svědectvím, jak bývalí židovští obyvatelé obohacovali hospodářský, společenský i kulturní život

Hranic. Jsou potvrzením moudrosti jedné z židovských anekdot. Když se zvědavý našinec otázel moudrého rabína, co vlastně dali Židé světu, mudrc odvětil:

„Mojžíš řekl: Všechno je zákon.

Ježíš řekl: Všechno je láska.

Marx řekl: Všechno jsou peníze.

Freud řekl: Všechno je sex

a Einstein doplnil: Všechno je relativní.“

POZNÁMKY:

- 1 MARADA, M.: Židovský hřbitov v Hranicích. In: Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších – Průvodce. Hranice 2006, s. 108.
- 2 Průvodce Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších. Hranice 2006, s. 103.
- 3 MARADA, M.: c. d., s. 108.
- 4 Tamtéž, s. 109.
- 5 ROSENBAUM, K.: Památný záznam o tragickém osudu Židovstva z hranického okresu za německé okupace. Kopie záznamu z roku 1957, s. 6.
- 6 Tamtéž, s. 25.
- 7 Takzvaná „Analýza současného stavu židovského hřbitova“ z roku 1990. Pravděpodobně podklad pro jednání Městského úřadu v Hranicích. Archiv autora, nepodepsáno a nedatováno.
- 8 MARADA, M.: c. d., s. 112.
- 9 Noviny Hlasy z Pobečví z 14. 4. 1899.
- 10 Dopis Jiřího Fiedlera, dokumentátora dějin židovských obcí Židovského muzea v Praze autorovi z 26. 11. 1996.
- 11 Seznam hrobů židovského hřbitova v Hranicích. Hranice 1900. V majetku Židovského muzea v Praze.